

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN UNUTULMUŞ BİR DİPLOMATİK CEPHESİ: ETYOPYA

KENAN TEPEDELEN*

Birinci Dünya Savaşı denilince, akla ilk önce kuşkusuz asker ve sivil 8.700.000 insanın ölümüne yol açan ve bir o kadarının da yaralanmasına, evsiz ve barksız kalmasına neden olan acımasız bir ihtilâl gelir.

Bu savaş, siyasî sonuçları itibariyle tarihe damgasını vurmuş, dört imparatorluğun (Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Çarlık Rusya İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu) çökmesi neticesini doğurmuştur.

Kezâ Birinci Dünya Savaşı'nı inceleyenler, dikkatlerini daha ziyâde 1914-1918 döneminde cereyan eden büyük muharebeler, örneğin Fransa, Polonya, Galıçya, Çanakale cephelerinde meydana gelen çatışmalar üzerinde yoğunlaştırır, Amerika Birleşik Devletleri'nin 6 Nisan 1917 tarihinde İtilâf Devletleri yanında savaşa giriş nedenleri üzerinde dururlar.

1914-1916 döneminde o zamanlar Afrika Kıtası'nda Liberya hariç tutulacak olursa yegâne bağımsız devlet konumunda olan Etyopya İmparatorluğu üzerinde Birinci Dünya Savaşı'nın hasım kampları arasında büyük bir nüfuz mücadelesinin cereyan etmiş olduğunu ve çekişen tarafların Etyopya'yı kendi saflarına çekebilmek için yoğun bir diplomatik mücadeleye giriştiklerini pek az kişi bilir.

Bu rekabet sonucunda Etyopya'nın 1916 yılında Birinci Dünya Savaşı'na Merkezî İmparatorluklar'ın yanında kaulmasına ramak kalmıştır.

İzleyen satırlarda, bu aşamaya nasıl gelindiğini ve İtilâf Devletleri'nin, Etyopya'nın Alman-Osmanlı eğilimli politikasına son vermeye yönelik girişimlerini tahlil etmeye çalışacağız.

Herşey, Osmanlı Devleti ile Etyopya arasında daimî siyasî ilişkilerin 1912 yılı başında tesisi ile başlamıştır. Etyopya'daki ilk Osmanlı Başkonsolosluğu

* Büyükelçi

4 Nisan 1912 tarihinde ülkenin doğu bölgesindeki Harar kentinde¹ ihdas edilmiştir. Bu makama bidayette Manila Konsolosu Necib Hac Efendi tayin edilmiş ise de², adigeçenin kısa bir süre sonra Harar'da vefat etmesi üzerine onun yerine Bâb-ı Âli bünyesindeki Tercüme Odası eski başkanlarından Ahmed Mazhar Bey'in atanması 7 Nisan 1913 tarihinde uygun görülmüştür. 1914 yılında başkent Addis Ababa'ya nakledilen Osmanlı Başkonsolosluğu'nun önce Harar'da kurulmuş olmasının nedeni, Etyopya'da yaşayan Osmanlı tebaasının, daha ziyâde Yemen'deki iç karışıklıklar nedeni ile Harar bölgesine göç etmiş ahaldiden meydana gelmesi idi. Bu şahısların genel bir listesinin tanzimi, Harar'daki Osmanlı Başkonsolosluğu'nun başlıca görevi idi. Özellikle Güney Yemen'in Hadramut bölgesinde (Aden) yaşayan birçok kişi bu bölgeyi kendi egemenliği altına alma çabasında bulunan İngiltere'nin Hadramutluları himaye iddialarını kabul etmeyerek Harar'daki Osmanlı Başkonsolosluğu'na başvurmaktaydılar. Osmanlı uyruğunda olduklarını iddia edenler ise, tabiiyetlerini kanıtlamak için ilmühaber talebinde bulunmakta idiler³.

Etyopya'nın, İtalyanlara karşı 1896 yılında kazandığı ünlü Adwa zaferi ve devlet bünyesinde girişmiş olduğu çeşitli reform ve yenileme hareketleri ile tanınan ünlü İmparatoru II. Menelik'in 13 Aralık 1913 tarihinde vefat etmesi üzerine, ülkede bir iktidar bunalımı başgöstermiştir. 1906 ve 1908 yıllarında mâruz kaldığı iki inme krizi dolayısıyla devlet işlerini fiilen bırakmak zorunda kalan İmparator II. Menelik, daha önce düzenlediği bir siyasi vasiyetname ile, kızı Chawaregga'nın Wollo Prensi Ras Mikael'den olma ve 3 Şubat 1898 tarihinde dünyaya gelen torunu Lidj Iyassou'yu (Lic İyasu) İmparatorluk tahtının varisi olarak belirlemiştir⁴.

Prens Lidj Iyassou, 1911 yılına gelindiğinde, henüz 13 yaşında olmasına rağmen, II. Menelik'in vasiyetnamesine dayanarak devleti fiilen idare etmeye başlamış ve imparatorun 1913 yılında vefatı üzerine iktidarını pekiştirmiştir.

1914 yılında henüz 16 yaşında olan Lidj Iyassou ile Osmanlı Devleti'nin Harar Başkonsolosu Mazhar Bey arasında oluşacak dostluk Etyopya

¹ Uzun asırlar boyunca bağımsız bir şehir-devlet olarak yaşamış olan, Müslüman Adal Emirlerinin merkezi konumundaki Harar kenti ve çevresi 1887 yılında Etyopya İmparatoru II. Menelik tarafından Etyopya'ya ilhak edilmiştir.

² Cengiz Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, s. 166.

³ Cengiz Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, s. 167.

⁴ Berhanou Abebe, *Histoire de l'Éthiopie*, s. 143-147.

İmparatorluğu'nu Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında çok ilginç bir mecra-ya sürükleyecektir. Filhakika, Türkiye'ye özel bir sempati besleyen genç Prens, Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Osmanlı Başkonsolosu Mazhar Bey'i başkent Addis Ababa'ya yerleşmeye davet eder. Lidj Iyassou, o dönemde Merkezi İmparatorluklar İttifakı'na (Triplice) açık şekilde mey-letmekte olup, bunun birçok nedeni vardır. Bir defa, Osmanlı İmparator-luğu, Kızıldeniz'in karşı yakasındaki Arap Yarımadası kıyılarına hâkimdir. İkinci neden, Osmanlı Padişahı Sultan Reşat aynı zamanda tüm Müslü- manların halifesi konumundadır. Oysa, Etyopya nüfusunun yaklaşık yarısı Müslüman'dır ve Lidj Iyassou kendisini sadece Etyopya Hıristiyan-larının değil, fakat aynı zamanda Müslümanlarının da meliki olarak görmektedir. Genç Prens, öte yandan, İslam dinine sempati beslemektedir.

Kader ise, tercüman kökenli Mazhar Bey'i Osmanlı Devleti'nin Harar Başkonsolosluğu makamına taşımıştır. Mazhar Bey, çok geçmeden bu görevinde stratejik bir deha sergileyecektir. Nitekim Mazhar Bey, Harar'da göreve başladıktan kısa bir süre sonra, Afrika'nın bu bölgesine ilgi duyan sömürgeci devletlerin takip ettikleri siyasete karşılık, Osmanlı Devleti'nin ne şekilde hareket etmesi ve nasıl bir politika uygulaması gerektiğini tespit etmiş ve bu konudaki telkinlerini 1 Kasım 1913 tarihinde ayrıntılı bir rapor halinde Bâb-ı Âli'ye bildirmiştir⁵.

Mazhar Bey, sözkonusu raporunda, özetle, Etyopya'nın siyasi ve ekono- mik bakımdan kalkınmasına Osmanlı Devleti tarafından destek verilmesini, ülke çıkarlarına en uygun yolun seçiminde Osmanlı Devleti'nin kendisine yardımcı olacağı yönünde Etyopya Hükümeti'nde güven hissi uyandırılma- sını ve nihayet Makam-ı Hilâfet'in Etyopya'nın Müslüman nüfusu üzerindeki nüfuzunu Hıristiyan-Ortodoks bir devlet olan Etyopya'nın bir tehlike gibi görmesine mahal bırakılmamasını tavsiye etmekteydi.

Mazhar Bey, uygulamaya başladığı bu genel politika çerçevesinde kısa süre içinde Etyopya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda Merkezi İmparatorlukların yanına çekilmesinin Osmanlı Devleti ve Almanya'ya sağlayacağı stratejik ya- rarı görmüştür.

I. Süveyş Kanalı Seferi'nin Şubat 1915'te başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Mazhar Bey, Etyopya'ya, Somali'deki Müslüman Mollaları ve Güney

⁵ Cengiz Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, s. 167.

Sudan'daki Müslüman unsurları biraraya getirecek bir ittifak tasarlamış ve bu şekilde oluşturulacak bir askerî güçle güneyden Nil Deltası'na doğru bir harekât düzenlenebileceğini düşünmüştür. Ancak bunun için herşeyden evvel Prens Lidj Iyassou'nun ikna edilmesi gerekiyordu.

Mazhar Bey, bu amaçla, Bâb-ı Âli'ye şu telkinlerde bulunmuştur:

- Müstemlekeci devletlere karşı mücadele eden ve Somali Müslümanlarının ileri gelenlerinden biri olan Molla Seyid Muhammed'e ihtiyaç duyduğu cephane ve silâhların temin edilmesi;

- Deniz kenarında (Aden Körfezi) bugünkü "Somaliland"da Zeyla ile Belhar limanları arasında bulunan bir yerin ve Etyopya'nın Harar eyaletinin doğu sınırından sahile kadar 120 km. uzunluğunda ve 40-50 km. genişliğindeki bir bölgenin Osmanlı Devleti tarafından Etyopya'ya verilmesi.

Mazhar Bey'in bu telkinleri İstanbul'da Almanya Büyükelçisi Wangenheim'in da olumlu görüşü alınarak tezekkür edilmiş, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından uygun görülmüş ve sonuç itibarıyla Etyopya'yı Osmanlı Devleti safına çekecek tedbirlere başvurulması için Mazhar Bey'e yetki verilmiştir⁶.

Bu arada dikkati çeken bir nokta, Osmanlı Devleti'nin o dönemde İngiliz işgali altında bulunan "Somaliland"daki bir kıyı şeridini ve Somali'nin bazı topraklarını Etyopya'ya vermeyi kabul etmek suretiyle bu bölgeleri 1915 yılında hukuken kendi egemenliği altında sayması keyfiyetidir.

Bâb-ı Âli'nin muvafakatı ile Osmanlı Başkonsolosu Mazhar Bey tarafından Lidj Iyassou'ya iletilen bu önerilerin genç Prens'e cazip geldiği anlaşılmaktadır. Filhakika, denizde kıyısı bulunmayan Etyopya İmparatorluğu, bu suretle Hint Okyanusu'na bir çıkış kapısı elde edecek idi.

Bu temaslardan sonra, Mazhar Bey ile Lidj Iyassou arasındaki ilişkilerin daha da samimî ve yakın bir mecraya girdiğini görüyoruz. Genç Prens, Addis Ababa'daki Osmanlı Başkonsolosluğu'nu ziyaret ettiği gibi, Sultan Reşat'ın doğum günü münasebetiyle 27 Nisan 1916 tarihinde Mazhar Bey'e Osmanlı Padişahı'na iletmek üzere bir Etyopya bayrağı hediye eder. Yeşil, sarı ve kırmızı olmak üzere üç şerit renkten oluşan bu Etyopya bayrağının yeşil kumaşı üzerinde İslam dininin kutsal ifadesi olan Kelime-i Şahadet ile bir

⁶ Cengiz Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, s. 171.

elinde kılıç, diğer elinde ise bir demet yeşil fidan taşıyan bir şahıs yer almaktadır. Prens Lidj Iyassou, bu suretle, imparatorluğun tüm Müslüman kullarına gerekli adaleti ve din eşitliğini sağlamadığı takdirde Tanrı'nın gazabını kendi üzerine çekme taahhüd ve yemininde bulunmaktadır⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'na olan sempatisini artık gizlemeye gerek duymayan Lidj Iyassou, aynı dönemde, "Somaliland"da Molla Seyid Muhammed ile bağlantıya geçer ve bölgedeki diğer Somali Şeyh'lerine silâh ve mühimmat gönderir, Temmuz 1916'da Cibuti'ye gider ve daha sonra Harar'a gelerek Harar Emiri Abdoullahi'nin kızları ile evlenir. Genç Prens'in bu siyaseti, imparatorluğa mücavir ve imparatorluk bünyesindeki Müslüman unsurlarla kan bağları tesis etmek suretiyle devleti güçlendirmeye yöneliktir⁸.

Ancak, Prens Lidj Iyassou'nun bu son faaliyetleri İtilâf Devletleri nezdinde bardağı taşıran son damla olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın kaderi 1916 yılı yazında kritik bir mecraya girmiştir. Almanların Verdun'deki taarruzları tüm şiddetiyle devam etmektedir. Etyopya'nın Merkezî İmparatorluklar'ın safında savaşa girme olasılığı İtilâf Devletleri'nin Addis Ababa'daki elçilerini harekete geçirir ve 10 Eylül 1916 günü Fransa Elçisi Charles Brice, İtalya Elçisi Colli di Felizzano ve İngiltere Elçisi Wilfred Thesiger Etyopya Bakanlar Kurulu nezdinde toplu bir girişimde bulunurlar. Prens hareketlerinin ülkeyi iç ve dış tehlikelere mâruz bıraktığına işaret edilen bu toplu girişimde, sözkonusu gidişat devam ettiği takdirde İtilâf Devletleri'nin kendi ulusal çıkarlarının korunması yönünde gerekli önlemleri alacakları tehdidinde bulunulur.

Bahse konu girişimin bir diğer amacı da başkent Addis Ababa'nın bulunduğu Shoa bölgesindeki Lidj Iyassou muhaliflerini cesaretlendirmek idi.

Bu muhaliflerin başını İmparator II. Menelik'in yeğeni Ras Makonnen'in oğlu Ras Tafari (müstakbel İmparator Haile Selassie I) çekmekte idi.

İtilâf Devletleri'nin ortak girişiminin sonucu kısa bir süre sonra alınmış ve Etyopya Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Abouna Mathéos 27 Eylül 1916 tarihinde Prens Lidj Iyassou'nun azledildiğini ve aforoz (excommunicated)

⁷ Başkonsolos Mazhar Bey tarafından muhtemelen İstanbul'a gönderilmiş bulunan söz konusu Etyopya bayrağının akıbeti halen Topkapı Müzesi ve TBMM Millî Saraylar Dairesi Başkanlığı nezdinde araştırılmaktadır.

⁸ Berhanou Abebe, *Histoire de l'Éthiopie*, s. 149.

edildiğini açıklamıştır⁹. Başpiskopos Abouna Mathéos, aynı beyannamesinde, İmparator II. Menelik'in kızı Prenses Zaouditou'yu İmparatoriçe, kezâ Ras Tafari'yi (müstakbel Haile Selassie I) Etyopya tahtının vârisi ve İmparatorluk Naibi olarak ilân etmiştir.

Etyopya Ortodoks Kilisesi'nin başı Abouna Mathéos, bu kararları ve beyannamesini, özetle, şu gerekçelere dayandırmıştır:

- Etyopya, Hıristiyan dinini benimseyeli beri bu inanca daima sadık kalmıştır. Prens Lidj Iyassou ise, devletin ve Etyopya halkının Hıristiyan dinine bağlılığını hiçe sayarak İslam dinine geçmiştir. Bu koşullarda, Etyopya halkının, İmparator II. Menelik'in vasiyetnamesine uygun olarak Prens Lidj Iyassou'ya verdiği bağlılık yemini geçerliliğini kaybetmiştir;

- Prens Lidj Iyassou, İslam dinini benimsemekle kalmamış, yeşil renk üzerine Müslümanlarca kutsal olan Kelime-i Şahadet ibareleri yazılmış bir Etyopya bayrağını, Türk Hükümeti'ne iletmek üzere Türkiye Başkonsolosu'na vermiştir. Bu hareket, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi memleketlerin tepkisini çekmiş, bu ülkeler Etyopya sınırına asker yığmaya başlamışlardır. Özetle, Etyopya'nın güvenliği tehlikeye düşmüştür;

- Prens Lidj Iyassou, bütün bu olaylar cereyan ederken, Somali bölgesindeki Jijiga kentine gitmiş ve Somali'li eşrafa Türkiye Başkonsolosu'na verdiği bayrağa benzer ve Kelime-i Şahadet ibaresini hâvi 12 adet Etyopya bayrağı dağıtmıştır. Prens Lidj Iyassou, ayrıca, başına Hazreti Muhammed soyundan geldiğini ispata yönelik bir türban geçirmiş ve bu şekilde kuşanmış olduğu halde Somalili ve Hararlı beylere nişan tevcih etmiştir¹⁰.

Etyopyalı tarihçi Berhanou Abebe, 27 Eylül 1916 "Addis Ababa Hükümet Darbesi"ni irdelerken, modern tarihçiler tarafından şimdiye kadar ihmal edilmiş olan çok ilginç bir tez ortaya atmaktadır. Etyopyalı bu tarihçiye göre, Etyopya'daki gelişmelerden büyük endişe duyan İngiltere, 1915-1916 yıllarında ünlü T.E. Lawrence'i (Lawrence of Arabia) Etyopya'nın doğusundaki Harar kentine göndermiştir. Bilindiği gibi, T.E. Lawrence o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı büyük Arap isyanını örgütlemekle meşgul bulunmakta idi.

⁹ Berhanou Abebe, *Histoire de l'Éthiopie*, s. 150; Berhanou Abebe, *Annales d'Éthiopie*, Volume XVII (2001), s.326.

¹⁰ *Annales d'Éthiopie*, Volume XVII (2001) s. 335-337.

Berhanou Abebe, bu konudaki savını başlıca iki kaynağa dayandırmakta olup, bunların birincisi, Fransa'nın o dönemdeki Etyopya Elçisi Charles Brice'in Paris'e göndermiş olduğu bir yazıdır. Charles Brice, bu yazısında, İngiltere'nin Harar Konsolosu Binbaşı H. Dodds'un izniyle bulunduğu sırada Konsololuğa Binbaşı Lawrance adında ve Somaliland'da görevli bir İngiliz subayının Ocak 1916'da vekâlet ettiğini yazmaktadır¹¹.

İkinci kaynak ise, İtalya'nın 1935'te Etyopya'ya karşı giriştiği askerî harekâta görev almak üzere "Doğu Afrika Birlikleri"ne gönüllü olarak yazılan Antonio Zisca adındaki bir İtalyan'ın verdiği bilgilerdir.

Antonio Zisca, filhakika, *Abissinia ultimo problema insoluto dell Africa*, adlı kitabında, T.E. Lawrence'in 1915 ve 1916 yıllarında Etyopya'ya geldiğini belirtmiş ve yukarıda değinmiş olduğumuz, Prens Lidj Iyassou'nun Somali bölgesinde başına takmış bulunduğu ve Peygamber Hazreti Muhammed soyundan geldiğini ispat etmeye matuf türbanın kendisine T.E. Lawrence tarafından verildiğini ileri sürmüştür¹².

Berhanou Abebe, bu son derecede ilginç tezini kanıtlamak için T.E. Lawrence'in, bu kez bir vakıa olan, 1928 yılında Somali'ye yapmış olduğu seyahate işaret etmektedir.

Aynı yıl, İtalya ile Etyopya arasında "Dostluk ve Ticaret Andlaşması" imzalanmış olup, İtalyanlar Eritre'nin Assab limanını Etyopya'nın Dessié kentine bağlayacak bir karayolunun yapımını tasarlamaktadırlar. Oysa Fransızların da Etyopya, Cibuti ve Somali'nin kesiştiği bu bölgede benzer emelleri vardır ve nitekim 1927-1929 arasında Dikhil-Ali Sabiet ve Dikhil-Mourato yollarının inşaatını gerçekleştirirler. Gerek İtalyanların, gerek Fransızların bölgedeki bu faaliyetleri tabiatıyla İngilizleri de kayıtsız bırakmaz. Nitekim İngilizler bu girişimleri yerinde izlemek üzere ünlü T.E. Lawrence'i "bir kez daha" Somali'ye gönderirler.

Berhanou Abebe, T.E. Lawrence'in 1928 yılında Afrika Boynuzu bölgesine "ikinci kez" gelmiş olmasının, ancak adigeçenin bölge hakkında var olan tecrübesi ile izah edilebileceğini savunmaktadır¹³.

¹¹ *Archive Nationale, série guerre 1914-1918, vol. 1619 (Éthiopie), folio 23-24 (20 janvier 1916).*

¹² Antonio Zisca, *Abissinia ultimo problema insoluto dell Africa*, Florence, 1936, s. 88, 89 ve 179.

¹³ *Annales d'Éthiopie, Volume XVII (2001), s. 325.*

T.E. Lawrence'ın 1915 ve 1916 yıllarında Etyopya'ya gerçekten gelip gelmediğini mutlak surette kanıtlamak, eldeki veriler ışığında henüz mümkün gözükmesine de, eğer keyfiyet doğru ise, Etyopya'nın 1916 yılında Merkezî İmparatorluklar ile bir ittifaka doğru yönelmiş olmasının İngiltere'yi ne denli tedirgin ettiğini ortaya koyacak niteliktedir.

Bu tarihi "enigma"nın, İngiliz arşivlerinin ilgili bölümlerinin bir gün araştırmacıların istifadesine sunulması ile aydınlığa kavuşturulabileceği düşüncesindeyiz.

Addis Ababa'da 27 Eylül 1916 Hükümet darbesi yapılırken Prens Lidj Iyassou Harar'da bulunuyordu. Prens, durumu lehine çevirebilmek için azamî çabayı sarfetmiş ancak tutuklanma riski karşısında Afar bölgesi üzerinden babası Negus Mikael'in yönettiği Wollo Eyaleti'ne geçmiştir. Negus Mikael, oğlu Lidj Iyassou'nun haklarını korumak üzere 50.000 kişilik bir kuvvet ile Addis Ababa üzerine yürümüş ve başta Ankober kentinin zaptu gibi bazı başarılar kaydetmiş olmasına rağmen 27 Ekim 1916 tarihinde yapılan Sagalé meydan muharebesinde "fitaourari"¹⁴ Habte-Guiorgis ve Ras Tafari komutasındaki Shoa (Ras Tafari'ye sâdık Addis Ababa bölgesi) ordusuna yenilerek tutsak düşmüştür.

Afar çölünde bir süre gizlenen Lidj Iyassou ise, ancak 1921 yılında yakalanabilmiş ve Fitché'de hapsedilmiştir. Lidj Iyassou'nun kesin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte, 1935 yılında hâlâ esaret altında iken vefat ettiği, hâkim olan rivayettir.

Osmanlı Başkonsolosu Mazhar Bey'e gelince, 1916 Hükümet darbesinden sonra Etyopya'daki konumu giderek güçleşmiştir. Filhakika, 27 Eylül 1916 tarihinden sonra Mazhar Bey'in Bâb-ı Âli ile diplomatik muhaberatı kesintiye uğramış, Başkonsolos görevini ifa edemez bir duruma gelmiştir. Bazı konsolosluk belgelerinin incelenmesinden, adıgeçenin Addis Ababa'dan Harar kentine geçtiği ve görevini 1919 yılı ortalarına kadar burada sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

1920'li yıllarda Fransa Elçisi olarak Etyopya'da görev yapan Maurice de Coppet'nin *Chronique du règne de Ménélik II* adlı ünlü eserinde verdiği bilgiye göre, Mazhar Bey 13 Ocak 1920 tarihinde o zamanlar Fransız egemenliği altında bulunan Cibuti kentinde vefat etmiştir.

¹⁴ Öncü birlikler komutanı.

Bu bilgiye dayanarak T.C. Cibuti Fahri Başkonsolosu vasıtasıyla Cibuti ilgili makamlarından temin etmiş olduğumuz ölüm tutanağının örneğini ve gayri resmî Türkçe ve İngilizce çevirilerini bu makalenin ekinde sunmaktayız.

GörüleceĐi üzere, büyük diplomat Mazhar Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde vatanı Türkiye'ye dönme imkânını bulamadan 13 Ocak 1920'de Cibuti'de vefat etmiş ve Şahadet mertebesine yükselmiŐtir.

Cibuti DıŐiŐleri Bakanı Ali Abdi Farah'ın 2-4 Mart 2004 tarihleri arasında Türkiye'ye yapmış olduğu resmî ziyaret sırasında, Mazhar Bey'in Cibuti'deki mezarının bulunması Türk Hükümeti tarafından resmen talep edilmiş olup, Cibuti makamları bu yöndeki araŐtırma ve çalıŐmalarını halen sürdürmektedirler.

KAYNAKÇA

- Cengiz Orhonlu, *Habeş Eyaleti* (Türk Tarih Kurumu yayını - (1996)
- Berhanou Abebe, *Annales d'Éthiopie*, Volume XVII (2001), Centre Français des Études Éthiopiennes, ("Le coup d'État du 26 septembre 1916 ou le dénouement d'une décennie de crise").
- Berhanou Abebe, *Histoire de l'Éthiopie*, Centre Français des Études Éthiopiennes.
- Paul B. Henze, *Layers of Time*, (A History of Ethiopia), C. Hurst & Co. Ltd., London (2000).
- Haggai Erlich, *Ethiopia and the Middle East*, Lynne Rienner Publishers, Inc., London (1994)

Ek 2

PHOTOCOPIE
CONFORME A L'ACTE
ORIGINAL
DJIBOUTI LE 04 NOV 1988

SAD ABIS N GU YE
Officier d'Etat-civil

Gayri resmî çeviri

Mazhar Bey'in vefatı,

13 Ocak 1920

13 Ocak 1920'de saat 19.00'da Addis Ababa'daki Türkiye Başkonsolosu Mazhar Bey (doğum yeri ve tarihi, ana ve baba adı bilinmemektedir) Cibuti de vefat etmiştir.

İşbu tutanak 14 Ocak 1920 günü saat 10.00'da, René Cazanet (kırk yaşında, Sömürge Birlikleri'nde Tabip Binbaşı ve Sağlık İşleri Şefi) ve Jean Michel'in (otuziki yaşında, Sömürge Birlikleri'nde sağlık görevlisi Çavuş) ortak beyanları üzerine düzenlenmiştir. Her ikisi de Cibuti'de mukim olan adigeçenler, işbu tutanağı okumuşlar ve bizimle (Georges Guilbert, Sömürge Yönetici Yardımcısı ve Cibuti kentinde nüfus işlerini tedvire memur) birlikte imzalamışlardır.

(İmza)

(İmza)

(İmza)